

Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης: Ζητήματα κοινωνικών ανισοτήτων.

Το κοινωνικό-οικονομικό και επιστημονικό πλαίσιο.

Δ Η Νέα Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης αποτελεί μια τάση της Κοινωνιολογίας της Εκπαίδευσης, ένα εγχείρημα της δεκαετίας του 1970 στην Αγγλία στο οποίο ενεπλάκησαν παιδαγωγοί, κοινωνιολόγοι και δάσκαλοι για τον προσδιορισμό της κατασκευής, οργάνωσης, μεταβίβασης και αξιολόγησης της σχολικής γνώσης.

Δ Το εγχείρημα αυτό δεν αφορούσε την περιγραφή των εκπαιδευτικών περιεχομένων, αλλά την κατανόηση του σιμπετικού που υπήρχε πίσω τους

Δ Η Μετά τη δοκιμασία του Β' Παγκοσμίου πολέμου, η αναδόμηση των Κοινωνιών σχεδιάστηκε με έναν τρόπο ο οποίος θα επέτρεπε την επανεμφάνιση των προβλημάτων της δεκαετίας του 1930.

Δ Επικράτησαν κρατικές μορφές που επικέντρωναν τις πολιτικές τους στην πλήρη απασχόληση και την κοινωνική ευημερία.

Δ Κοινό στοιχείο αυτών των μορφών ήταν πως ο μηχανισμός ο οποίος θα κατοχύρωνε την εσωτερική ειρήνη και τον ταξικό συμβιβασμό ανάμεσα στην εργασία και το κεφάλαιο θα ήταν το εθνικό κράτος.

Δ Κατ' αυτόν τον τρόπο, η μεταπολεμική σοσιαλδημοκρατία συναινεση επέτρεψε για κάποιο χρονικό διάστημα την ενσωμάτωση ευρέων κοινωνικών συμφετών στο κυρίαρχο σύστημα.

Δ Όμως στο τέλος της δεκαετίας του 1960 άρχισαν να γίνονται ορατά τα πρώτα σημάδια της κρίσης συσσώρευσης κεφαλαίου.

▷ Η απόκτηση ήταν «αναπόφευκτη».

▷ Στο επίπεδο της κοινωνικής θεωρίας και στον αγγλοσαξονικό κόσμο η επικράτηση μεταπολεμικά του δομολειτουργισμού και των θεωριών του Τάιλκοτ Πάρσονς προέκυψε ως απάντηση ενός κλίματος κοινωνικής σταθερότητας και οικονομικής ανάπτυξης.

▷ Ο δομολειτουργισμός απέβλεπε στην αντιμετώπιση των δυσλειτουργιών του καπιταλιστικού συστήματος αποφεύχοντας την καταθρονηματική απόρριψή του, όπως τουλάχιστον την υιοθέτησε ο μαρξισμός.

▷ Η ανεπάρκεια της δομολειτουργικής κοινωνιολογίας και των θεωριών της δρῶσαν να καταστήσουν προβληματική την μικροδομή του σχολείου και την κοινωνιολογική προσέγγιση της γνώσης οδήγησαν στην γενέση της Νέας Κοινωνιολογίας της Εκπαίδευσης στη Βρετανία.

Βασικές θέσεις (Ν.Κ.Ε)

• Η καπιταλιστική πραγματικότητα διατηρούνταν στην καθημερινότητα του σχολικού μικρόκοσμου.

• Οι μαθητές διδάσκονταν μια συγκεκριμένη έκδοση του κοινωνικού και φυσικού κόσμου.

• Σχολική γνώση και αναλυτικό πρόγραμμα.

▷ Η Ν.Κ.Ε ταυτίζεται με την κοινωνιολογία της γνώσης και του αναλυτικού προγράμματος.

▷ Η κοινωνιολογία της γνώσης καθιστά αντικείμενο διερεύνησης αυτό που στην καθημερινότητά τους τα βασικά υποκείμενα της εκπαιδευτικής διαδικασίας αποδέχονται ως γνώση.

▷ Αυτοί που ασκούν πολιτική από θέση εξουσίας είναι και αυτοί που ορίζουν τι αξίζει να ληφθεί ως γνώση, πόσο προσβάσιμη καθίσταται από διαφορετικές κοινωνικές ομάδες και πώς διαμορφώνονται οι όροι σύδεσης διαφορετικών γνωστικών περιοχών

▷ Ορισμένες από αυτές τις κοινωνικές ομάδες έχουν την ισχύ να νομιμοποιούν τις δίκες τους αφηγήσεις, οι οποίες πλαισιώνονται με κοινωνικό κύρος και εξουσία.

▷ Έτσι κοίτω από συγκεκριμένες σκηνές, καλλιεργείται ένα είδος συναινεσης χ' αυτό που τελικά συνιστά γνώση.

▷ Αυτό που διδάσκει το σχολείο, αλλά και ο τρόπος που το κάνει, αποτελεί μόνο μια έκδοχή, του κόσμου. Η σχολική γνώση είναι στην ουσία άσκη, ενώ η καθημερινή γνώση αποτελεί στοιχείο της κουλτούρας της εργατικής τάξης.

▷ Η ιεράρχηση αυτών των δυο μορφών συνιστά τυπικό μέσο κοινωνικού ελέγχου και συντήρησης της δεδομένης τάξης πραγμάτων.

▷ Το αναλυτικό πρόγραμμα βρίσκεται στο κέντρο της πολιτικής αντιπαράθεσης, καθώς γίνεται στόχος τόσο από την Αριστερά όσο και τη Δεξιά.

▷ Η Αριστερά θεωρεί ότι οι κυρίαρχες τάξεις στη συγκρότηση των προγραμμάτων "μυσικοποιούν τη μάθηση" και κατακερματίζουν τη γνώση σε ψηφίδες πληροφοριών, οι οποίες καθιστούν ανέφικτη τη σχηματοποίηση της συνολικής εικόνας του κοινωνικού κόσμου και των οργανωμένων δράσεων μέσα σε αυτόν.

▷ Αντίθετα, η Δεξιά από μια συντηρητική σκοπιά, υπερασπίζεται την πολιτισμική κληρονομιά απαφιλώντας τις προοδευτικές μεθόδους διδασκαλίας.

Παραπρόγραμμα

Εννοούμε «τη σιωπηλή διδασκαλία στους μαθητές των αγίων των αντιλήψεων και των ιδεών που προβάλλονται με τη συμμετοχή του μαθητή και με την αντιμετώπιση των θεσμικών προσδοκιών και τη ρουτίνα της σχολικής εργασίας».

- Ποικίλες διαδικασίες που λαμβάνουν χώρα μέσα στην τάξη.
- Άτυπες μορφές διδασκαλίας π.χ να μαΐδαν να σηκώνουν το χέρι για να παίρουν τον λόγο.
- Κριτική παιδαγωγική: σιωπηλή διδασκαλία, αντιλήψεων, ιδεών, συμπεριφορών και αγίων.
- Ο όρος "λανθάνον" ή "κρυφό αναλυτικό πρόγραμμα" αναφέρεται σε εκείνες τις πλευρές μάθησης που είναι ανεπίσημες ή, συχνά, μη συνείδητες.
- Τέτοιες είναι ο τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας του σχολείου, οι κανόνες του, ο καθημερινός ρυθμός του και γενικώς όλα όσα γίνονται και εκφράζονται πέραν του αυστηρού τμήματος της διδασκαλίας, αλλά αδιάκριτα και μέσα σ' αυτήν.
- Ο όρος υποδηλώνει την έννοια του παραλλήλου προγράμματος καθώς και την έννοια της σύγκρουσης και της αντίστοιχας επίσημου και ανεπίσημου προγράμματος.
- Σε αντίθεση με το ΑΠ που ισχύει το ίδιο για όλα τα δημόσια σχολεία, το παραπρόγραμμα χαρακτηρίζει μια συγκεκριμένη κοινωνία και κάθε σχολείο ξεχωριστά.

Αντιλήψεις που εκκρατούν στο ελληνικό σχολείο.

- Η παθητική αποδοχή της γνώσης παρά η δημιουργική κριτική είναι πιο επιθυμητή επιλογή.
- Η μηχανιστική απομνημόνευση είναι η ανώτερη μορφή νοητικής εργασίας.
- Υπάρχει μόνο μια ορθή απάντηση σε κάθε ερώτηση.
- Ο ανταγωνισμός είναι πιο επιθυμητή επιλογή παρά η συνεργασία.
- Η ατομική κατοίκηση της γνώσης είναι πιο σημαντική διαδικασία παρά η συλλογική εργασία.
- Ο γραπτός λόγος είναι σημαντικότερος από τον προφορικό λόγο κ.α.

Ένα παράδειγμα

Δεν υπάρχει αναλυτικό πρόγραμμα που να μην προβάλλει συστηματικά την «καλλιέργεια της κριτικής και δημιουργικής σκέψης των μαθητών/τριων»

Το ερώτημα είναι: πώς συμβαίνει ώστε παρά τη ρητή αυτή προγραμματική δέσμευση να έχουμε, σύμφωνα με βασικές ενδείξεις, ένα σχολείο, που κατά βάση, είναι το σχολείο της αναπαραγωγής της γνώσης.

- Υποτίθεται πως στόχος του ελληνικού σχολείου είναι να εμφυσήσει στα παιδιά την αγάπη για τη δημοκρατία, να τους διδάξει το πνεύμα... της ισότητας και του σεβασμού σε διαφορετικές επιλογές.

▷ Γιατί τίποτα δε ζητάμε τη γνώση των μαθητών, ενώ η λειτουργία του σχολείου αφορά πρωτίστως αυτούς.

Πίσω από τις διακηρύξεις όμως, η όλη δομή του εκπαιδευτικού συστήματος παραμένει σαφώς σε μια αντιδημοκρατική ιεραρχική, μονοσήμαντη οργάνωση, που σιωπάζει κάθε έννοια διαλόγου ή συναπόφασης και επιβάλλει την απόλυτη συμμόρφωση, την πειθαρχία, την υπακοή.

Σχολική αποτυχία και γλώσσα

Όπως ειπώθηκε, είναι από τα στοιχεία που μελέτησε εκτενώς η συγκεκριμένη ταινία ήταν το αναλυτικό πρόγραμμα.

Το ενδιαφέρον αυτό προέκυψε ακριβώς από την προσπάθεια να εξηγηθεί επαρκώς η σχολική αποτυχία των γαίων της ερχατικής ταινίας.

Οι προηγούμενες απλουστευτικές εξηγήσεις περί πολιτισμικά μειονετιώντων μαθητών φετιχοποιούσαν τη μεταβλητή κοινωνική προέλευση και, κατά συνέπεια, πολύ λίγο συνεισέφεραν στην επίλυση του προβλήματος.

Σε αντίθεση με τις κυρίαρχες παραδοχές των προηγούμενων χρόνων η Ν.Κ.Ε υποστήριξε ότι τα περιεχόμενα της εκπαίδευσης και η οργάνωσή τους στο πλαίσιο του αναλυτικού προγράμματος ευθύνονται σε σημαντικό βαθμό για την άνοση κατανομή των μορφωτικών αχαιών.

Το αναλυτικό πρόγραμμα επιτελούσε μια μορφή ιδεολογικής χειραγώγησης. Ήταν ένα εργαλείο κοινωνικού απομειωτισμού καθώς κατακερματίζει την επιστημονική γνώση σε χυριστά αντικείμενα, ιεραρχούσε πεδία και απέκλειε τη μη σχολική γνώση, δηλ την ίδια την εμπειρία των μαθητών.

· Η Ν.Κ.Ε αξιοποιώντας τη φαινομενολογική παραίτηση του Alfred Shutz καθιστά την καθημερινή εμπειρία επιστημονικό δεδομένο.

· Αναμφισβήτητα, η εκπαιδευτική γνώση έχει πολιτικό χαρακτήρα.

· Από ένα απόθεμα γνώσεων γίνονται συγκεκριμένες επιλογές που τροφοδοτούν το αναλυτικό πρόγραμμα. Στη σκείψη των εμπλεκόμενων στην εκπαίδευση η διαδικασία αυτή φανταίε φυσική.

· Για τη Ν.Κ.Ε όμως αυτό θεωρείται μια πολιτική επιλογή, η οποία ασκεί έλεγχο στην εκπαιδευτική διαδικασία και επιβάλλει ορισμένα νοήματα ενώ αποσιωπά κάποια άλλα.

· Διαφωτιστική ως προς το ρόλο του σχολείου στην κοινωνική συντήρηση πρέπει να θεωρείται η δουλειά του Basil Bernstein για τη σχολική γλώσσα.

· Για τον Bernstein, η γλώσσα του σχολείου είναι η γλώσσα των μεσοστρωμάτων.

· Ένα σαφές επακόλουθο αυτής της συμβατικότητας είναι η σχολική επιτυχία/αποτυχία.

· Οι μαθητές που προέρχουν από την εργατική τάξη βρίσκονται αντιμέτωποι με γλωσσικές μορφές και πρακτικές που αναστέλλουν τη γλωσσική τους εμπειρία.

Αντίθετα τα παιδιά των μεσαίων στρωμάτων εξοικειώνονται με την «επιστήμη» σχολική νόρμα πολύ πριν την είσοδό τους στο σχολείο, αφού γνωρίζουν τις κοινωνικές χρήσεις της γλώσσας και τις κοινωνικές σχέσεις που εκφράζουν.

Αποδέχονται το ρόλο του δασκάλου γνωρίζοντας ότι η γλώσσα είναι ένα σημαντικό μέσο επικοινωνίας του ιεραρχικά κατώτερου προς τον ανώτερο. Τα παιδιά της εργατικής τάξης υποτιμούν τη διδακτική σχέση που αποδίδει σημασία στις γλωσσικές χρήσεις.

Γλώσσα και κουλτούρα του σχολείου

- Τα παιδιά αναλογα με το κοινωνικό περιβάλλον από το οποίο προέρχονται, φτάνουν στο σχολείο άνισα εξοπλισμένα με τη γλώσσα και την κουλτούρα του.
- Η σχέση με τη γλώσσα έχει πολύ μεγάλη σημασία για τη σχολική επίδοση. Η γλωσσική επάρμεια, όπως αξιολογείται στο σχολείο, εξαρτάται άμεσα από την κοινωνική προέλευση.
- Η γλώσσα (και οι εθνική γλώσσα) δεν είναι ενιαία. Εκτός από τα γεωγραφικά ιδιώματα, περιλαμβάνει διαφορετικά κοινωνικά ιδιώματα που μιλούνται από τις διαφορετικές κοινωνικές ομάδες. Η γλώσσα του σχολείου είναι ένα από αυτά τα κοινωνικά ιδιώματα, είναι η γλώσσα των προνομιούχων στρώματων. Αυτό σημαίνει ότι για ένα μεγάλο τμήμα του μαθητικού πληθυσμού, τα παιδιά που προέρχονται από τα λαϊκά στρώματα, η γλώσσα του σχολείου είναι μια γλώσσα σε μεγάλο βαθμό «ξένη» γεγονός που λειτουργεί ήδη από την εκκίνηση ως μια αρνητική προϋπόθεση για τη σχολική τους πορεία.

Η θεωρία του Μπερνστάιν

Οι διαφορές στη γλώσσα που μιλούνται μεσοτάξια - ανώτερα και τα λαϊκά στρώματα είναι κυρίως διαφορές δομής και όχι λεξιλογίου.

Πρόκειται για δύο «κώδικες», δύο συστήματα επικοινωνίας εντελώς διαφορετικά, που παράχουν και διαφορετικές σχέσεις με το λόγο.

Στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα (κυρίως μορφωμένοι γονείς) η διαπαιδαγώγηση των παιδιών περνάει κυρίως μέσα από το λόγο. Τα παιδιά ωθούνται συστηματικά στο να διατυπώνουν συλλογισμούς να εκφράζουν αλλά και να ελέγχουν τις επιθυμίες τους μέσα από το λόγο.

Οι Διαφορές

• Τα παιδιά που προέρχονται από τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα χωρίζονται ήδη από το οικογενειακό του περιβάλλον τη γλώσσα του σχολείου, ελέγχουν συνολικά τον κώδικα επικοινωνίας και μπορούν να αποκρυπτογραφήσουν με αυτόματο τρόπο τις άρρητες απαιτήσεις του.

• Αντίθετα, για τα παιδιά των λαϊκών στρωμάτων το σχολείο είναι ένα ξένο γλωσσικά περιβάλλον όπου η επικοινωνία είναι δύσκολη. Η σύγκριση του επικοινωνιακού κώδικα τα οδηγεί πολλές φορές σε αματαιότητα για την περίπτωση χρήση του λόγου, με κίνδυνο να παρερμηνευθεί από το δάσκαλο ως εχθρική ή επιθετική συμπεριφορά.

Στα πρώτα χρόνια λοιπόν της σχολικής τους ζωής τα τόσο σημαντικά για τη συνέχεια, η απόσταση από τη γλώσσα του σχολείου αποτελεί ένα τεράστιο μορφωτικό εμπόδιο.

Δεν είναι όμως μόνο η σχέση με τη γλώσσα που καθορίζει τη σχολική επίδοση αλλά συνολικότερα η εφοικείωση με αυτό που ονομάζουμε «κουλτούρα».